

Ir jāatjauno parlamentārā kontrole pār valsti

Autors: Sandris Točs

Valsts iestādēm, tai skaitā arī drošības iestādēm, nevar būt savas personīgas intereses, tām ir jādarbojas vienotas konstitucionālas sistēmas ietvaros. Tomēr Latvija ir pietuvojusies ļoti bīstamai robežai, cilvēkiem no specdienestiem iedodot ļoti lielas pilnvaras.

Valsts iestādēm, tai skaitā arī drošības iestādēm, nevar būt savu personīgo interešu, tām ir jādarbojas vienotas konstitucionālas sistēmas ietvaros. **Bet ir tā sagādījies, ka «iestādes» atrodas Vienotības ietekmē, intervijā uzsver pie frakcijām nepiederošais 12. Saeimas deputāts, Latvijas Universitātes profesors Ringolds Balodis,** kurš šopavasār kļuvis par Nacionālās apvienības biedru

- Medijos ir nonākušas ziņas par to, ka ekspremjers Indulis Emsis it kā ir brīdinājis deputātu Askoldu Kļaviņu, izsakot versiju, ka pie notikušā vainīgi ir arī ģenerālprokurors Ēriks Kalnmeiers, premjers Māris Kučinskis un KNAB vadītājs Jēkabs Straume. Kas notiek?

Notiek sabiedriskā viedokļa ietekmēšana ar apzināti veidotiem skandāliem. Cilvēkiem liek novērsties no būtiskā un pievērsties lietām, kuras beigsies ar čiku.

Es esmu tiešām ārkārtīgi izbrīnīts, ka šādu jezgu var sacelt par, manuprāt, ārkārtīgi maznozīmīgām lietām, ja paskatāmies pēc būtības. Ja runājam par informācijas nopludināšanu, virknē gadījumu informācija no drošības iestādēm ir gājusi ārā kā pa «laidara vārtiem». Konkrētajā gadījumā par tiem diviem deputātiem, kas tika aizturēti, – Kaimiņu un Kļaviņu – abos gadījumos es nesaskatu pamatu tik lielai jezgai un rezonansei. Ja deputāts Askods Kļaviņš «muhļījās» ar benzīna atskaites papīriem, vai bija pamats prasīt kratīšanas? Ko tad tajās kratīšanās var atrast – degvielas mucas, vai? Trilleris riktīgais, Kučinskis neko nevienam nav teicis, bet Emsis nodarbojas ar analītiku. Kļaviņš kā Žanna d'Arka uz ešafotu dodas, nenododams analītiķi Emsi. Un kas?

Laikā, kad sabiedrība ir sašutusi par OIK afērām, kas mērāmas miljonos, par afērām ar maksātnespējas administratoriem, kas atkal mērāmas miljonos, sabiedrībai tiek piedāvāts savu sašutumu novirzīt uz Askoldu Kļaviņu vai Artusu Kaimiņu?

- Precīzi!

Cilvēkos ieprogrammē sašutumu par benzīna izmantošanu privātām vajadzībām, kas ir nesmuki, nožēlojami, krimināli, bet kas nav tūkstošā daļa no tā, kas tiek nozagts ar lielo afēru palīdzību. Vai tad tiešām to var salīdzināt ar miljoniem OIK gadījumā? Benzīna zagšana, protams, ir nožēlojamākā lieta, ko var darīt politiķis. Bet šajā sakarā televizorā un žurnālos mēs redzam trīs sejas – premjers, ģenerālprokurors un KNAB vadītājs – un apakšā: vai galvas ripos? Par ko – par OIK nevajadzēja galvām ripot? Bet par Kļaviņa šmaukšanos ar benzīna papīriem vajag? Pārņopietnā balsī tiek teikts: «Vai Emsis patiešām uzzināja šo ziņu un brīdināja savu partijas kolēģi?» Par ko mēs runājam? Vai tas ir valsts noslēpums? Pūce un Pavļuts šai situācijā smaida vien, jo līdzīgi rīkojās, kad parlamentā viņus par politiski atbildīgiem iezīmēja Zolitūdes traģēdijā. Viss rit kā «pa sviestu». OIK miljonu zaudējumu aktualitāte zūd, kamēr visi priecājas, kā «uzvingro» augstākās valsts amatpersonas. Īsi - notiek «cepiens» par neko. Šekspīram bija viena luga, kuras nosaukums labi raksturo notikumus, - Much Ado About Nothing.

- Vai tas nav valsts noslēpums – operatīvā informācija?

Gan deputāti, gan drošībnieki labi zina, ka zem valsts noslēpuma tagad tiek paslaucīts jebkas. Tas labi nav. Esmu redzējis slēgtās komisijas sēdēs, ka atsevišķi deputāti pat never sevišķi slepenu mapi vaļā, lai nav pēc tam jābaidās, ka atreferējot kādā avīžrakstā lasīto izplāpā it kā valsts noslēpumu. Bet kāpēc vispār vajag to Kļaviņu kratīt? Saproti - es neesmu Kļaviņa advokāts vai partijas biedrs, taču mani šokē gan parlamenta attieksme, gan KNAB pieeja lietai. Ko varēja atrast? Aizej uz grāmatvedību, paņem visus tos papīrus un uzraksti lietu. Ko tur kratīt? Nav skaidrs arī, kāpēc to Kaimiņu parlamentā vajadzēja sagūstīt TV kameru priekšā kā tādu Al Kaponi. Atradies baigais noziedznieks! Varēja to izdarīt aiz parlamenta durvīm. Tas sabiedrībai rada iespaidu, ka Saeimas ēkā sēž noziedznieki, kuri jāarestē turpat, citādi vēl aizmuks prom. Uzskatu, ka tā ir parlamentāru vērtību degradācija. Skaidrs, ka Artuss ir visus nokaitinājis - es domāju deputātus. Taču vai tiešām kādam var prātā ienākt, ka viņš pa virtuves logu muks prom? Un uz kuriem?

- Vai operatīvās informācijas nopludināšana pēc būtības nav nopietnāks likuma pārkāpums kā šmaukšanās ar benzīna atskaitēm?

Mēs šeit runājam par samērīgumu. Tas ir atslēgas vārds un pamats vienlaikus. Pats galvenais, ka priekšvēlēšanu laikā runā nevis par nopietnām lietām, nopietnām kļūdām vai noziegumiem, ko veikuši politiķi, bet par maznozīmīgiem, sīkiem nodarījumiem, kas tiek uzpūsti ziloņa lielumā. Pagājušogad mēs, starp citu, izveidojām parlamentārās izmeklēšanas komisiju par korupcijas, lobēšanas, organizētās noziedzības un kontrabandas ietekmi uz nodokļu iekasēšanu un ekonomisko un finanšu noziegumu izmeklēšanu, kā arī iekšlietu, tieslietu un finanšu ministru un citu amatpersonu personīgās atbildības izvērtēšanu sabiedrības interešu un labas pārvaldības nodrošināšanā.

- Kas bija konkrētais impulss šīs komisijas izveidošanai?

Redzot, ka nestrādā Vienotības Ainara Latkovska vadītā Saeimas Aizsardzības, iekšlietu un korupcijas novēršanas komisija, redzot, ka imitē darbu Alekseja Loskutova vadītā Korupcijas novēršanas apakškomisija, es aicināju kolēģus beidzot sākt nodarboties patiešām ar parlamentāro kontroli un sākt risināt jautājumus, kas ir atstāti novārtā, piemēram, paskatīties, kāpēc buksē finanšu policijas, ekonomiskās policijas cīņa ar PVN shēmām, kontrabandas apkarošanu un masveida izvairīšanos no nodokļu smaksas. Iesniegumā norādīju, ka Latvijas Saeimai beidzot ir jāsāk kontrolēt procesus un amatpersonas, nevis jāturpina būt statistam pēc tam, kad par aicinājumu komisijas vairākums nobalsoja pret (opozīcija bija par, pozīcija pret – pietrūka vienas balsis). Tāpēc, esot opozīcijā, man nekas cits neatlika kā radīt parlamentāro izmeklēšanas komisiju ar šo nosaukumu. Zem izmeklēšanas komisijas ierosināšanas lēmumprojekta parakstījās visi Saeimas opozīcijas partiju deputāti. To var saukt par tādu kā parlamentāru protestu, jo es un daži mani kolēģi mēģinājām atrast iespējas, lai vispār kaut ko darītu šajos jautājumos. Komisijas, sēdes un vērtēšanas pie plašsaziņas līdzekļiem ir parlamentārs darbs. Tas ir tas, ko var un vajag darīt deputātam. Tas, ko nevar izdarīt vairākums mūsu konstitucionālajā sistēmā, – viņi nespēj apturēt izmeklēšanas komisijas veidošanu, jo saskaņā ar Satversmi, ja ir savāktas vienas trešās daļas no Saeimas deputātiem balsis, komisija tiek izveidota. Tiesa gan, pozīcija, protams, var iecelt sev labvēlīgu parlamentārās izmeklēšanas komisijas vadītāju. Šajā gadījumā tika atrasts Veiko Spolītis, kas bez sirdsapziņas pārmetumiem uzņēmās komisijas vadību un veiksmīgi to sagāza jau pašā sākumā, viss ieguldītais darbs bija vājā, un ekonomikas un finanšu noziegumiem veltītā komisija vairs tālāk nestrādāja. Vienotība varēja svinēt uzvaru.

- Politiskā mafija noraka finanšu un ekonomisko noziegumu parlamentāro izmeklēšanu, tāpēc ka jūs mēģinājāt konstatēt arī iekšlietu, tieslietu un finanšu ministru personisko atbildību?

Būtībā, ja paskatāmies uz nacionālās drošības jautājumu, tajā, bez šaubām, var ietilpināt arī organizētās noziedzības jautājumu un uzraudzību pār valsts instancēm, kurām būtu jānodarbojas ar tās apkarošanu. Bet ko mēs redzam šajā jomā? Ja skatāmies no augšas, mēs redzam Nacionālo drošības padomi, kas ir sistēmas smailē, tur ir deviņi cilvēki, no kuriem četri ir Vienotības cilvēki. Četri! Pārējās partijas ir mazākumā. Tātad Saeimas Nacionālās drošības komisijas priekšsēdētāja, Aizsardzības un iekšlietu komisijas priekšsēdētājs, ārlietu ministrs un iekšlietu ministrs. Tas ietekmē virzienu jebkurā no jautājumiem. Divi ir no ZZS - premjers un aizsardzības ministrs. Un viens ir no Nacionālās apvienības – Saeimas priekšsēdētāja. Padomes

sēdēs ir tiesības piedalīties arī ģenerālprokuroram kā padomdevējam. **Izveidots ir nesamērīgs sadalījums par labu vienam politiskajam spēkam** – Vienotībai. Civilā kontrole sākas šajā NDP, kas ir arī konsultatīvs orgāns, kurā saskaņo viedokļus. Ja četri no deviņiem ir vienas politiskās partijas pārstāvji, tad viedoklis jau veidojas noteiktā virzienā. Arī Saeimas Nacionālās drošības komisijas vadītājs ir tas, kas civilā kārtā pārrauga specdienestus. Es trīsarpus gadus strādāju šai komisijā. Principā tieši šai komisijai ir jānodarbojas ar civilo pārraudzību pār militāro pretizlūkošanu, pār Drošības policiju, pār Satversmes aizsardzības biroju un valsts noslēpumiem. Bet arī Nacionālās drošības komisijas stūre ir Vienotības rokās. Solvitai Āboltiņai aizejot, tā tika rūpīgi nodota Inesei Lībiņai. Nedod Dievs, ka šai tumšajā parlamenta komisijas kaktā pie varas nokļūtu kāds cits spēks! Otra struktūra, kurai ir jāpārrauga iekšlietas, kontrabandas apkarošana un organizētā noziedzība, ir Saeimas Aizsardzības un iekšlietu komisija, kas vairāk nekā septiņus gadus ir Vienotības rokās. Šo ķēdi veiksmīgi noslēdz/ piesedz Loskutovs. Viņš, starp citu, tikpat ilgi vada Korupcijas novēršanas apakškomisiju. Ir jārunā par šīm tēmām nopietni, nevis tādā līmenī, kas un ko ir pačuksējis nabaga Kļaviņam, kas ir desmitās šķiras jautājums. Ir skaidrs, ka operatīvā darbība valstī tiek nepietiekami pārraudzīta. Gan iestādes, gan uzraugošā iestāde prokuratūra nepietiekami veic savu darbu. Ja vajadzētu likt atzīmi, tad no desmit ballēm es liktu trīs. Universitātē tas nozīmē «neieskaitīts». Noklausītas sarunas tiek pludinātas, un tas jau ir kļuvis par «normālību». Par aģentūras lietām labāk pat nerunāt! Tas, ka informācija no specdienestiem regulāri tiek nopludināta, ir nepieņemami! Spilgtākais gadījums ir oligarghu lieta, kas bija specprojekts 13.Saeimas vēlēšanām. Ja kontroles nav, katrs darbojas uz savu galvu, izpratni un, visai iespējams, tiešu ieinteresētību. Drošības iestādēm – un to ir atzinusi arī Satversmes Tiesa – nevar būt savu personīgu interešu, tām ir jādarbojas vienotas konstitucionālas sistēmas ietvaros. Vērojot to, ka apsūdzības bez tālāka turpinājuma tiek «daļātas pa labi un kreisi», ka par galveno apsūdzētāju un vienlaikus tiesnesi kļūst prese, gribu jautāt - kur ir parlaments ar savu kontroli pār iestādēm? Nevilšus jāsecina, ka acīmredzot nekas nenotiek, tāpēc ka «iestāžu» kontrole nenotiek, jo tā nokļuvusi vienas partijas Vienotība ietekmē ...

- Piedodiet, kā tādās lietas var «sagadīties»? Vai tā ir arī «sagādīšanās», ka aizvien vairāk cilvēku intervijās atklāti apgalvo, ka Vienotība ir politiskais «jumts» šiem «vilkačiem uzplečos» – negodprātīgiem specdienestu darbiniekiem, kas darbojas nevis likuma interesēs, bet savu dienesta stāvokli izmanto personīgajām vajadzībām?

To jau man vairāki Saeimas kolēģi norādīja pašā sākumā. To apstiprināja spējā rīcība un Veiko Spolīša iecelšana par parlamentārās izmeklēšanas komisijas priekšsēdētāju komisijai, kurai vajadzēja iedziļināties šai purvā. Tik tiešām tā izskatās, ka Vienotība politiski kontrolē šo procesu un tā nav ieinteresēta tur neko nedz mainīt, nedz izmeklēt sabiedrības interesēs. Ne jau tikai pēdējos septiņus gadus – Vienotība šo procesu kontrolē daudz ilgāku laiku.

- Tomēr primāri ir prokuratūras kontrole pār tiesībsargājošajām iestādēm?

Piekrītu. Tikai jautājums - kur tā ir? Kur ir šī prokuratūras kontrole? Jautājums - vai Kalnmeiers pietiekamā līmenī spēj kontrolēt šos savus īpašos prokurorus? Cik es esmu runājis ar cilvēkiem no dienestiem, par šo operatīvās informācijas ievākšanu, uzglabāšanu, aprites kārtību nekad nav bijis īstas kontroles - kopš neatkarības atjaunošanas. Faktiski varam teikt, ka viņi darbojas nepietiekami kontrolēti. Man ir šaubas par iekšējo kārtību un instrukcijām. Ministrijās ir salikti «visi savējie». Nav stratēģijas un tālākas izpratnes par to, ko dara. To labi varēja redzēt Policijas akadēmijas likvidēšanā. Uz Vienotības sirdsapziņas ir arī aizsardzības pasliktināšana, ko šīs Saeimas sasaukuma laikā mēģina glābt un, cik redzams, veiksmīgi. Pats galvenais, ka «septēšanās» ar operatīvo informāciju notiek nekontrolēti pa labi un pa kreisi. Tas viss izskatās pēc sistēmas, kur visi ir saistīti un, kā mēdz teikt, «vārna vārnam acīs neknābj».

- Vai tam nevajadzētu būt jaunās Saeimas vienam no pirmajiem uzdevumiem – izveidot neitrālu parlamentārās izmeklēšanas komisiju, kas izvērtētu stāvokli specdienestos, to ietekmi uz politisko varu un otrādi, iespējamu organizētas noziedzības un specdienestu saikni, to, ko saucam par politisko mafiju?

Noteikti ir jāspēr aktīvi soļi šajā sakarā. Taču ir jāsaprot, ka parlamentārā izmeklēšana ir revīzija kādā noteiktā jautājumā. Šī kontrole ir jāveic nevis caur parlamentāro izmeklēšanu, bet ir jāatjauno Saeimas pastāvīgo komisiju kontrole pār iekšlietu, aizsardzības un drošības jomām, kuras tām būtu jākontrolē. Kontrolei ir jābūt apzinātai, nevis kā tagad, kad notiek kontroles imitēšana. Tas taču ir Saeimas Nacionālās

drošības komisijas tiešs uzdevums – kontrolēt drošības iestādes valstī! Nevis māžoties un niekoties par sīkumiem un otršķirīgām lietām, bet beidzot sākt pildīt savu funkciju, kas tai ir jāpilda. Saeimas Nacionālās drošības komisijai ir jāķeras klāt valsts noslēpuma jautājumam. Varbūt šo jautājumu vajag sadalīt, kā tas ir daudzviet citur pasaulē, kur valsts noslēpums ir atdalīts no policijas noslēpuma. Taču Nacionālajai drošības komisijai pēdējā sasaukuma laikā un, iespējams, arī 11.Saeimā nav bijis nopietnas intereses šajos virzienos darboties. Ar «gariem zobiem» veicām tos mazos darbiņus, ko mums Satversmes tiesa sakarā ar Raimonda Lazdiņa ierosināto ST lietu lika darīt. Bet tas drīzāk ir ķeksis, nevis vēlme iedziļināties pēc būtības.

- Vai nevajag beidzot atrisināt jautājumu par pielaidēm valsts noslēpumam? Cik šī sistēma vispār ir konstitucionāla?

Šeit ir vajadzīga politiskā griba. Tagad sistēma ir uzbūvēta no otra gala. Specdienesti dod deputātiem pielaižu. Manuprāt, visiem deputātiem sākotnēji vajadzētu būt pielaidēm, un tad daļai tās var apturēt, ja ir aizdomas, un daļai varbūt atņemt. Taču «no otra gala» var uzsākt darīt vien tad, kad no valsts noslēpuma būtu nodalīts policijas noslēpums.

- Pagaidiet, bet, ja jau deputāts veic kādas nelikumīgas darbības, tad viņam vajag ne tikai atņemt pielaidi, bet par to jāveic izmeklēšana un viņš ir jā sods. Savukārt, ja neveic, uz aizdomu pamata, ka «kaut kas varētu būt», ierobežot tautas vēlētā deputāta mandātu – vai tas būtībā nav tas, ka specdienests ierobežo tautas suverēno varu, kas ir demokrātijas pamats?

Jā, ir jābūt otrādi. Visiem deputātiem pielaidēm ir jābūt automātiski, bet dažiem var tikt uz laiku apturētas nopietnu aizdomu gadījumos. Tātad specdienests nevis dot pielaidi, bet aptur, ja ir pamatotas aizdomas, un tad gadījums tiek izskatīts. Tā būtu pavisam cita situācija. Protams, tas prasītu neticami lielu specdienestu piepūli un darbu uzreiz pēc parlamenta vēlēšanām, bet tas būtu prātīgāk nekā tagad. Katrā gadījumā ir jāgrib pārskatīt sistēmu, nevis turpināt visu nozīmīgot ar slepenības plīvuru. Pretējā gadījumā - kāda tad jēga ir vēlēt parlamentu, kurš patiesībā nemaz nevar pārraudzīt specdienestus!

- Vai tas ir normāli, ka jautājumu, vai kāds cilvēks var ieņemt, piemēram, Latvenergo valdes locekļa amatu, kam nepieciešama pielaižu, izlemj SAB un Drošības policijas gaitenā?

Es domāju, ka mēs esam pietuvojušies ļoti bīstamai robežai, jo ārpus konstitucionāli noteiktā valsts karkasa ļoti lielas pilnvaras ir iedotas cilvēkiem no specdienestiem caur šo pielaižu sistēmu. Protams, ir pilnīgi skaidrs, ka kaut kādai pielaižu sistēmai ir jābūt. Taču drošības iestāžu uzraudzības iniciatīvai ir jānāk no parlamenta. Saeimai ir jābūt vēlmei reformēt šo sistēmu. Līdz šim viss ir bijis otrādi, viss ir labprātīgi atdots speciālajiem dienestiem – ņemiet tik un darbojieties!

- Pašlaik mēs vērojam procesu, kad atkal vēl viens KNAB vadītājs kļūst par «slikto». Vai nav tā, ka par «slikto» sabiedrības acīs tiek padarīts jebkurš vadītājs, kurš vēlas kontrolēt šo iestādi?

Šī iestāde jau no paša sākuma nodarbojas ar sevis apkaršanu, un, kā arī es esmu teicis komisijā Straumem, vai nu viņš būs labs vadītājs un iestāde turpinās darboties jau citā kvalitātē, vai arī viņš būs pēdējais iestādes vadītājs un šo valsts kantori aizklapēs ciet.

- Pagaidiet, «sevis apkaršanu» vai cīņu par varu?

Bez šaubām, jebkurš cilvēks, kurš ir kļuvis par vadītāju, vēlas kontrolēt savā padotībā esošu iestādi. Ne visiem, protams, šeit bija tāda vēlme. Es nezinu, kā ir tagad. Es labprāt dzirdētu atbildes, piemēram, cik lietderīga bija Artusa Kaimiņa aizturēšana. Izskatās, ka tā bija politiska cīņa. Te ir jautājums, cik ar to saistīts ir KNAB vadītājs, cik šī iniciatīva nāk no kādiem citiem iestādes darbiniekiem?

- Izmanēja informācija par ļoti dārgiem Black Hawk helikopteriem, ko iepērk Aizsardzības ministrija. Kurš to spēj skaidri atbildēt bez pašas Aizsardzības ministrijas – ir vai nav šie helikopteri pārāk dārgi?

Pagaidiet – Saeimā ir Aizsardzības un iekšlietu komisija, ko vada Ainārs Latkovskis. Ja sabiedrībā parādās aizdomas, ka ir nopirkti, piemēram, pārāk dārgi helikopteri, tad tieši šai komisijai ir sabiedrībai skaidri un gaiši jāpaskaidro, ir tas tā vai nav tā. Tas ir šīs komisijas pienākums, kas veic Aizsardzības ministrijas parlamentāro kontroli. Jau 2011.gadā deputāts Pēteris Salkazanovs Kontrabandas izmeklēšanas komisijas galaziņojumā konstatēja – likumi mums ir, nav kontroles pār likumu izpildi. Un tagad tieši to pašu var pateikt. Ja runā par valsts drošību, par operatīvo informāciju, kas noplūst, tad ir veselas divas Saeimas pastāvīgās komisijas, kurām ir tiešs pienākums šos jautājumus risināt un trūkumus novērst, – tā ir Aizsardzības un iekšlietu un Nacionālās drošības komisija.

- Ko nozīmē politiskā griba demokrātiskā valstī? Vai tai nav jābūt tautas gribai? Ja ir tautas griba, piemēram, lai būtu tautas vēlēts prezidents, tas jau arī nozīmē, ka tā ir tautas politiskā griba, kura politiķiem ir jāpilda, nevis jādeklarē, ka tauta ir stulba?

Agrāk vai vēlāk tas notiks un tautas vēlēts prezidents Latvijā būs. Arī parlamenta vēlēšanu modelis būtu jāmaina. Arī uz to būtu tautas griba. Ja kādam būtu vēlme kaut ko izdarīt, tai būtu jābūt tautas gribai, jo tauta vēlas dzīvot sakārtotā valstī. Taču sākumā būtu vienkārši jāstrādā.